

El carrer de l'Enrajolat: de *visorium* romà a carrer

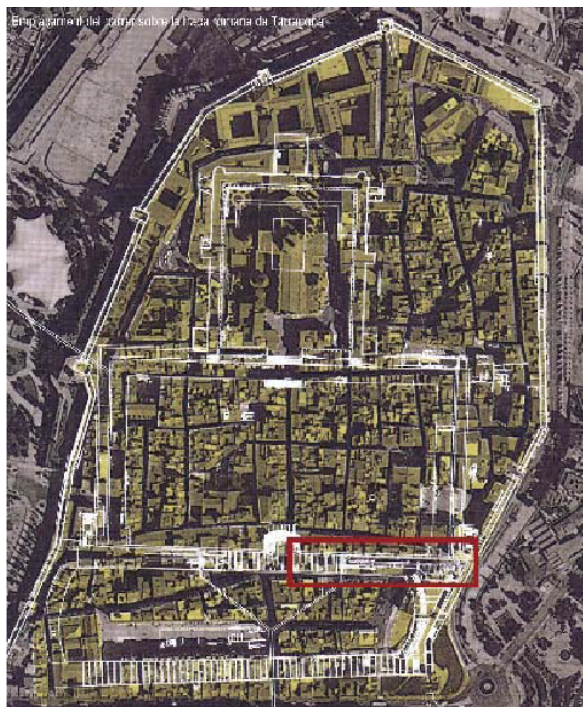
Imma Teixell Navarro

Arqueòloga

Ajuntament de Tarragona – Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Jordi Vilà Llorach

Arqueòleg

MAQUETA DE LA CIUTAT ROMANA AL SEGLE II DC . AUTOR: © MANEL GRANELL

La gent viu damunt de l'arena del circ romà o a l'interior de la muralla i poden prendre una copa relaxadament al mateix lloc on els romans s'ubicaven per gaudir de les perícies dels aurigues a la pista del circ

La intervenció arqueològica derivada de l'execució del projecte d'arranjament del carrer de l'Enrajolat i el seu entorn a Tarragona ha permès documentar una sèrie d'evidències que ens estan ajudant a entendre millor l'evolució d'aquest espai de la ciutat en més de vint segles d'història. Un periple que s'inicià, en aquest espai concret, a finals del segle I dC amb la construcció del circ romà, l'edifici per a les curses de bigues i quadrigues en època romana, i que culmina en l'actualitat amb l'ús de l'espai com a carrer.

Però abans de donar-vos a conèixer algunes de les troballes durant els nostres treballs, cal explicar que les restes romanes de Tarragona, l'antiga *Tarraco*, són d'excepcional importància per a entendre el desenvolupament del primer assentament militar romà fora de la península italiana, la ciutat des d'on els romans van iniciar la conquesta, la planificació i l'estructuració d'Hispania. Posteriorment, *Tarraco* es convertí en la capital de la província de la *Hispania Citerior* o *Tarraconensis*, fet que significà l'inici d'una llarga història que, encara avui, pot ser descoberta pel visitant en un viatge entre restes, que cal reconèixer fragmentades en molts casos, però les quals es troben "amagades" en la trama urbana actual. Aquest és un dels trets excepcionals de Tarragona: el patrimoni arquitectònic està integrat i forma part de la vida quotidiana de la ciutat; la gent viu damunt de l'arena del circ romà o a l'interior de la muralla i, si així ho desitgen, també poden prendre una copa relaxadament al mateix lloc on els romans s'ubicaven per gaudir de les perícies dels aurigues a la pista del circ.

DETALL DE LA MAQUETA MEDIEVAL ON SE SITUA EL CARRER DE L'ENRAJOLAT. © MHT

SEIENTS RECUPERATS DE LA SUMMA CAVEA.
FOTO: ©JORDI VILÀ

TRAM DE GRADERIA ROMANA AMB EL CARRER D'ENRAJOLAT A LA PART SUPERIOR. FOTO: ©JORDI VILÀ

És aquí, en una part del que anomenem *visorium*, on es van desenvolupar els treballs arqueològics i on actualment es traça el carrer de l'Enrajolat. Aquest via es troba ubicada al damunt de les substruccions que suporten bona part de la graderia septentrional de l'edifici circense, espai que anomenem popularment la “volta llarga”. Globalment hem de reconèixer el circ com a part del gran *Concilium Provinciae Hispania Citerioris*, el qual s'alçà, durant la segona meitat del segle I dC, en la part més elevada de Tarraco per cobrir les necessitats administratives que comportaven la capitalitat provincial, així com les de representació vinculades al culte imperial. El Fòrum Provincial s'articulava en dues terrasses aprofitant el desnivell del terreny: mentre en la superior s'ubicà el recinte de culte imperial, sota s'hi alçà la Plaça de Representació, complex on es gestionava administrativa i econòmicament la *Hispania Citerior*. En una tercera terrassa es trobaria el circ, que construït anys més tard, va completar aquest conjunt monumental.

■ Noves dades del circ romà

Si bé l'edifici construït en el transcurs de l'últim quart del segle I dC està força estudiat i és ben conegut, els resultats obtinguts en aquesta nova intervenció arqueològica ens permeten una nova aproximació a la seva arquitectura, amb noves dades que ens amplien el coneixement sobre el seu funcionament estructural, sobretot pel que fa al sector nord de l'edifici.

En primer lloc cal destacar la localització amb un excel·lent grau de conservació del paviment original del *visorium*, el qual es presenta amb una inclinació constructiva i orientada en direcció sud-nord, cap a un pou de desguàs per recollir les aigües pluvials. La xarxa de drenatge d'aigües es troba bastant ben documentada a la resta del complex del *Concilium* i cal posar-la en relació amb un altre element arquitectònic inèdit fins el moment: una gran canalització hidràulica adossada al mur meridional de la Plaça de Representació, que cal considerar que formaria part de la xarxa de desguàs del recinte provincial.

Per altra banda, l'examen minuciós del paviment del *visorium* va permetre detectar una unitat negativa, una empremta que, adossada en forma de U al mur de tancament meridional de la Plaça de Representació i amb planta rectangular, s'interpreta, gràcies a la seva ubicació, o com a un petit temple o tribuna d'autoritats, de la qual seria probable l'existència d'una estructura similar a l'altre extrem de la graderia septentrional. Cal dir que aquest possible templet s'ubica a l'alçada de la *meta prima* del circ, en un punt precís on la direcció de la graderia, recta fins aquí, es desvia lleugerament cap a l'interior de l'edifici amb l'objectiu de crear l'angle necessari per a connectar amb la capçalera del propi edifici circense, allà on s'ubica la porta *triumphalis* del circ, lloc per on sortia el guanyador de la cursa.

També s'ha recuperat la visió de la secció completa d'un bon tram de la graderia nord del circ, des del podi, que separava l'arena de la graderia, fins al *visorium*. Així es poden observar les dues línies superiors de graderia, les quals es troben formades per empremtes i encaixos de carreus espoliats i, sortosament, per quatre peces originals *in situ* que conserven la seva superfície superior lleugerament desgastada i erosionada conseqüència del seu ús repetitiu com a seient. Encara que lleugerament desplaçats, segurament per un intent frustrat d'espoli, són elements que configuraven originalment la graderia romana. Aquest intent d'aprofitament dels materials en època

VOLTA LLARGA.
SOTA EL CARRER
DE L'ENRAJOLAT.
FOTO: ©MHT

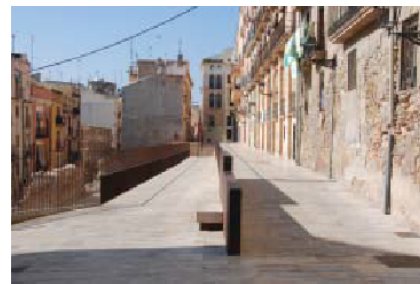

EVIDÈNCIES
RECUPERADES DEL
MUR MERIDIONAL
DE LA PLAÇA DE
REPRESENTACIÓ
FOTO: ©JORDI VILÀ

CARA EXTERIOR DE LA MURALLETA
A L'ÀREA DE LA CAPÇALERA DEL
CIRC. FOTO: ©MHT

VISTA ACTUAL DEL
CARRER DE L'ENRAJOLAT.
FOTO: ©MHT

posterior, ens ha permès llegir una lletra L gravada en la cara interna d'uns dels carreus element que ha estat interpretat com una marca de pedrera amb l'objectiu de facilitar la correcta col·locació del carreu durant el procés de construcció.

Altres evidències que han estat documentades, interessants arquitectònicament, és la continuïtat de la graderia romana del circ per sota del *pulvinar* o tribuna principal de les autoritats, fet que ens porta a interpretar la *ima cavea* de forma contínua, tot i que fins ara s'havia representat interrompuda per la presència del *pulvinar*.

■ Una zona de pas: l'ús continuat des d'època tardoantiga

Però les restes romanes no ho són tot... Encara que els vestigis romans han condicionat i configurat l'urbanisme de la ciutat fins als nostres dies, cal reivindicar els usos posteriors a l'esplendor romà del que en l'actualitat és el carrer de l'Enrajolat.

De ben segur des de l'antiguitat tardana, l'antic *visorium* es configurà com una zona oberta de pas, encara que no es pot parlar de carrer o via fins als segles XIV i XV. Amb anterioritat l'àrea es trobava fora del recinte emmurallat d'època medieval, en una zona extramurs coneguda com "el Corral" en els textos medievals, en un moment en que la trama urbana es reconfigura al nord del "Mur Vell", allà on en segles anteriors s'alçava la Plaça de Representació romana. Si bé en aquest moment la zona fora muralla acollia les activitats econòmiques que no es podien dur a terme a l'interior del recinte emmurallat perquè requerien de certes condicions ambientals i estava configurat com un espai més heterogeni, també es coneix l'existència de carrers, alguns referits com a *vicum publicum*, així com també cases, obradors, corral, farraginars o femers. És en aquest moment quan es coneix l'existència, des de mitjans segle XII, de la parròquia de Sant Salvador del Corral (zona on actualment es troba la plaça de la Font i l'ajuntament

de la ciutat), zona amb una petita concentració de població que ocupà les voltes del circ i, a la vegada, edificà nous habitatges a partir de mitjans del segle XIII.

En aquest context l'antic *visorium* és pot imaginar com una zona de pas que servia de comunicació entre l'espai urbà protegit pel recinte emmurallat i els citats nuclis de població subsidiaris, segurament vinculat conceptualment amb l'accés de la muralla medieval conegut com a porta de Na Olivera, la qual es trobava situada al final del carrer Major.

A partir de mitjans del segle XIV aquesta zona extramurs coneguda com el Corral es va incorporar al tram urbà. El creixement urbà i els conflictes amb Castella van propiciar la construcció d'una nova línia defensiva, el "Mur Nou o Muralleta", muralla que aprofita la façana principal del circ, tapiant els seus arcs monumentals i construint un nou parament davanter per conferir-li una major solidesa. Així en l'any 1409 ja trobem citat el carrer de la *corderia*, via configurada per noves cases a un dels costats i les façanes posteriors dels habitatges del carrer de la Nau. Aquesta circumstància farà que durant el segle XVII el carrer es conegui com el carrer de les *portes falses*. Posteriorment, a principis del segle XVIII, rebrà el nom de carrer de les *portes falses de l'infermer*, i no serà fins a principis del segle XIX que rebrà la denominació de carrer de l'Enrajolat, nom que ha perdurat

fins a l'actualitat; al llarg d'aquest segle aquesta via constituïa un dels principals passeigs de la ciutat, i la tradició deia que el nom li venia de molt antic quan en aquest carrer s'hi celebrava un mercat setmanal de gra i que aquests cereals es col·locaven directament a terra al damunt del paviment.

Avui en dia, la nova configuració del carrer ha preservat i posat en valor les restes circenses, però a la vegada ha perpetuat aquest espai com a zona de pas i també, cal dir-ho, com a lloc excepcional per a entendre l'actual ciutat que conviu amb el seu passat i l'incorpora al seu dia a dia. ■

Encara que els vestigis romans han condicionat i configurat l'urbanisme de la ciutat fins als nostres dies, cal reivindicar els usos posteriors a l'esplendor romà del que en l'actualitat és el carrer de l'Enrajolat